

ROMAN ZAORAL (ed.), *Money and Finance in Central Europe during the Later Middle Ages, Basingstoke 2016, Palgrave Macmillan, 270s., ISBN 978-1-137-46022-6*

Hospodářské dějiny středověku jsou v české i středoevropské historiografii stále minoritní záležitostí v hlavním proudu bádání. Za významný počín v této oblasti tak bylo možné považovat mezinárodní konferenci „Financial Aspects of the Medieval Economy“, kterou v Praze ve dnech 17.–19. října 2013 uspořádala Fakulta humanitních studií UK ve spolupráci s Centrem medievistických studií AV ČR a UK. Jejím výstupem je kolektivní monografie, která pod redakcí Romana Zaorala zpřístupňuje v anglickém jazyce studie šestnácti historiček a historiků ze střední a západní Evropy.

V monografii je zařazeno patnáct studií uspořádaných do čtyř tematických sekcí, jimž je předsazen vstupní text Romana Zaorala. Ten stručnou formou shrnul teoretické přístupy k výzkumu hospodářských dějin po druhé světové válce, zhodnotil stav bádání v jednotlivých zemích střední Evropy a připojil též seznam zásadních prací z oboru. Většina příspěvků je věnována období pozdního středověku. V několika studiích je ale problematika pojímána v delším časovém období až do 16. století.

První kapitolu, zaměřenou na monetární politiku a peněžní oběh, otevírá Hendrik Mäkelér studií o měnových poměrech ve svaté říši římské, vycházející z jeho disertace z roku 2010.¹ Zatímco časový a tematický rozsah této disertace je pochopitelně mnohem širší a zahrnuje problematiku měnové politiky od doby Ludvíka IV. Bavora a Fridricha Sličného po Václava IV., ve studii se Mäkelér soustředil zejména na období Karla IV. Na základě důkladné znalosti numismatického materiálu, který vyvažuje informacemi z písemných pramenů, zpracovává říšskou monetární politiku a zlaté ražby Karla IV. Michael North, autor celé řady zásadních publikací k evropským dějinám financí, peněz a obchodu nejen k období pozdního středověku a raného novověku,² se zabývá měnovými refor-

1 HENDRIK MÄKELER, *Reichsmünzwesen im späten Mittelalter*, díl 1: *Das 14. Jahrhundert*, Stuttgart 2010.

2 MICHAEL NORTH, *The expansion of Europe 1250–1500*, Manchester–New York 2012; TÝŽ, *Das Geld und seine Geschichte : vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, München 1994; TÝŽ, *Von Aktie bis Zoll : ein historisches Lexikon des Geldes*, München 1995; TÝŽ, *Kommunikation, Handel, Geld und Banken in der frühen Neuzeit*, München 2000.

mami, které během 16. století proběhly v říši a jejich recepcí v severoněmeckých oblastech. Přehledně popisuje politický zápas o provedení této reformy, jejímž cílem bylo zavedení jednotné měny i sjednocení peněžních poměrů v říši, a současně vysvětluje rozdílné zájmy stavů Dolního a Horního Saska v oblasti měnové politiky a jejich odraz v jednáních říšských sněmů. Hospodářství královského horního města Kremnica se ve svém příspěvku věnuje Martin Štefáník, který na základě městské účetní knihy z let 1423–1424/1425 podrobně rekonstruuje příjmy i výdaje tohoto nejbohatšího města Uherského království. Kniha byla vedena notářem, který někdy k jednotlivým příjmům a výdajům uváděl i další vysvětlující údaje, a je tak současně významným zdrojem poznání každodennosti města i provozu městské kanceláře. Štefáník podrobně popisuje strukturu účetní knihy, způsob vedení jejích záznamů, údaje o měně i účetně používaných peněžních početních jednotkách. Detailní pozornost je věnována rozboru jednotlivých typů příjmů a výdajů, z nichž se postupně skládá plastický obraz hospodářství tohoto prosperujícího města.

Druhá, příspěvky nejobsáhlejší sekce je zaměřena na téma státních financí, úvěru a zástavní politiky středověkých panovníků. Nad způsobem finančního hospodaření a rolí úvěru v politice Jana Lucemburského se ve své studii zamýšlí Zdeněk Žalud. V úvodu analyzuje prameny, které jsou pro výzkum financí 14. století k dispozici, a vysvětluje jejich možnosti i omezení, což je stav, který můžeme do určité míry považovat za platný i pro zkoumání řady dalších témat, obsažených v této publikaci. Dále přináší rozbor dluhů, které Jan Lucemburský s vládou v Českém království převzal. Těžiště studie leží v představení hlavních zdrojů jeho příjmů, v nichž hrál důležitou úlohu úvěr, získávaný od širokého spektra věřitelů z různých společenských vrstev. Za důležité tu považují především bližší představení čtyři významných věřitelů s vysvětlením jejich rozdílného postavení vůči panovníkovi, které ovlivnilo způsob poskytování půjček i možnosti jejich pozdějšího vymáhání.

S poskytováním úvěru úzce souvisí problematika zástav, které představovaly v pozdně středověké Evropě frekventovanou metodu, prostřednictvím níž panovníci navyšovali své příjmy. Toto téma reflektují dvě chronologicky návazné studie autorů Stanislava Bárty a Jánose Inczeho, věnované Zikmundu Lucemburskému. Zařazení obou studií dává čtenáři příležitost sledovat Zikmundovu zástavní politiku v Čechách a Uhrách a porovnat přístupy, které každý z autorů k tématu zvolil. Bárta se zabývá zástavami církevních statků v Čechách, které Zikmund Lucemburský realizoval ve dvou hlavních vlnách let 1420/1422, 1436/1437, a jejich důvody i formu dokumentuje na řadě konkrétních příkladů (například statky kláštera Chotěšov). Současně přináší kritické zhodnocení Zikmundových zástavních listin. Incze se více zaměřil na právní formy zástav

i podmínky, za nichž byly poskytovány, a zástavní politiku Zikmunda Lucemburského v Uhrách (1387–1437) zasadil do politických poměrů v zemi i celkové (neutěšené) finanční situace tohoto panovníka, pro něhož zástavy a související úvěr představovaly jeden z nejvýraznějších zdrojů mimořádných příjmů, potřebných pro udržení vojenské i politické moci. Hospodářskému zázemí a finančním aktivitám uherské a české královny a římské císařovny Barbory Celjské (1392–1451), druhé manželky Zikmunda Lucemburského, je věnován příspěvek Daniely Dvořákové. Autorka v chronologickém sledu událostí popisuje její hospodářské aktivity, související se správou věnných statků, rozebírá její příjmy a výdaje, včetně nákupů na zahraničních trzích (například Benátky) i další finanční a politické aktivity v průběhu let 1406–1438.

Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského podrobil rozboru Petr Kozák, autor kritické edice tohoto pramene.³ Vlastnímu tématu předsadil úvahu nad podobou a časově omezenou funkcí účetních materiálů a v širších souvislostech se zamýšlí též nad vývojem jejich formy. Účetní doklady považuje za cenný zdroj informací nejen pro studium hospodářských, ale též sociálních a kulturních dějin, každodennosti i témat z oblasti správy a právních dějin, Kozák porovnává rozsah účetního materiálu, který vznikl v Polsku a na Litvě po nástupu jagellonské dynastie, se situací v pozdně středověkých Čechách a Uhrách. V tomto kontextu dvorské účty prince Zikmunda Jagellonského z let (1493) 1500–1507 hodnotí jako výjimečné a podává podrobný rozbor jejich struktury i obsahu, to vše v širších geografických, politických i kulturních souvislostech.

Studie uspořádané ve třetím oddílu se z různých úhlů pohledu věnují hospodářství měst a s ním spojených financí. Problematiku otevírá metodologicky inovativní práce Pavly Slavičkové a Zdeňka Puchingera, v níž se autoři zabývají vývojem účetnictví v českých zemích od středověku po raný novověk a způsobem jeho vedení v ekonomické agendě měst. Jde o téma hospodářských dějin, které dosud zůstávalo, i s ohledem na svou interdisciplinárnost a nezbytné propojení teoretických znalostí účetních systémů se znalostmi historické práce, spíše na okraji zájmu badatelů. Autoři vedle uceleného přehledu o nejstarších účetních knihách a jejich postupné specializaci, dobových příručkách, terminologii a typech městských příjmů a výdajů přinášejí i konkrétní vhled do světa účetních operací, a nabízejí tak nové přístupy ke studiu tématu. Hospodářství města

3 PETR KOZÁK, *Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského, věvody hlohovského a opavského, nejvyššího hejtmána Slezska a Lužic, z let (1493) 1500–1507*, Praha-Opava 2014.

stojí v centru pozornosti též přední polské medievistky Beaty Mozejko,⁴ která na podkladě městské účetní knihy (1468–1516) rozebírá finanční povinnosti bohatého přístavu Gdaňsk vůči Kazimíru IV. Jagellonskému a jeho nástupcům. Autorka podrobně vysvětluje historické pozadí vzniku tohoto platu, k němuž se město zavázalo roku 1454, a na základě podrobné analýzy účetní knihy podává informace o ročních termínech jeho placení i vlastním způsobu vedení a kontroly účetních záznamů.

Společným jmenovatelem dalších dvou příspěvků je téma obchodu, jenž hrál v ekonomice měst významnou úlohu: příjmy, plynoucí do městských pokladen z výročních trhů a cel, nebo další profit z přítomnosti bohatých kupců. Obzvláště důležitý byl v aglomeracích, které ležely na trasách dálkových cest. Takové prosperující město s širokou sítí kontaktů od Flander a Itálie až po Polsko představovala v 15. století Vratislav, jejímž středověkým vývojem se dlouhodobě zabývá Grzegorz Myśliwski.⁵ Ten se ve své studii zaměřil na kupecké knihy z prostředí Vratislavi 15.–16. století, z jejichž záznamů je i přes značnou torzovitost materiálu způsobenou ztrátami za druhé světové války zcela zjevné silné ukotvení města v mezinárodním obchodu. Cenný pramen pro poznání vzebr mezi Vratislaví a českými zeměmi představuje kupecká kniha firmy Popplau (1502–1516), dostupná dnes již pouze ze sekundární literatury. Myśliwski se jednotlivá kupecká registra pokouší po obsahové i formální stránce analyzovat, což je ale s ohledem na jejich zlomkovitost značně obtížné. Zkušeně však upozorňuje na možnost využití pro rekonstrukci aktivit tamních kupců nepřímých informací různých typů městských knih. Celní rejstřík tzv. třicátkového cla, vybíraného v Bratislavě, je předmětem zájmu Balázse Nagyho. Tento registr, zachovaný zcela výjimečně pro léta 1457–1458, představuje zcela unikátní pramen pro studium pozdně středověkého zahraničního obchodu Uher. Zcela právem je tak interpretace jeho údajů, zejména ohledně bilance zahraničního obchodu země, již více jak století předmětem živé debaty historiků. Nagy podrobně sleduje vývoj této diskuse, s důrazem na odlišné závěry, nová interpretační stanoviska ale nepřináší.

Čtvrtá a poslední z tematických sekcí je věnována financím v prostředí církve. Nad problematikou papežských legátů v pozdním středověku se zamýšlí Anto-

4 Srov. BEATA MOZEJKO, *Czynsz gdański w polityce Kazimierza Jagiellończyka i jego synów (1468–1516)*, Gdaňsk 2004.

5 Srov. GRZEGORZ MYŚLIWSKI, *Wrocław w przestrzeni gospodarczej Europy (XIII–XV wiek). Centrum czy peryferie?*, Wrocław 2009.

nín Kalous.⁶ Na základě důkladné znalosti tématu vysvětluje vznik a vývoj funkce papežských vyslanců, proměny jejich právního postavení i způsob fungování. Vlastním předmětem studie je otázka finančního zabezpečení jejich aktivit. Autor s využitím svých rozsáhlých znalostí pramenů vatikánských fondů podrobně analyzuje jednotlivé způsoby jejich finančního zabezpečení a současně vysvětluje rozdíly mezi financováním legátů a nunciů, jejichž funkce a postavení byly částečně odlišné. Se zajímavým tématem přichází Marek Suchý, který se věnuje ekonomickým aspektům stavby svatovítské katedrály. Vychází přitom z účetních materiálů, zachycujících stavební aktivity na katedrále v letech 1372–1378, které podrobil detailní analýze.⁷ V ní rekonstruuje postupy činností jednotlivých stavebních řemesel, ale také ceny stavebního materiálu i ceny mezd a další technické aspekty, související s touto stavbou. Závěrečný příspěvek Martiny Maříkové je věnován finančnímu hospodaření pražské metropolitní kapituly, které je sledováno na základě unikátně zachovaného souboru účetních rejstříků z předhusitského období (1358–1418). Autorka pečlivě rozebírá strukturu jednotlivých účetních rejstříků a jejich obsah stejně jako způsob vedení účetnictví.

Jednotlivé studie se tedy z různých úhlů pohledu zabývají monetární a fiskální politikou středověkých panovníků, hospodářstvím měst i financemi v prostředí církve a současně přinášejí informace o jednotlivých typech účetních materiálů, nástrojích a technikách vedení účetnictví. Redaktoru Zaoralovi se tak s přispěním jednotlivých autorů podařilo vytvořit zdařilou kolektivní monografii, jež si s ohledem na své téma i celkové pojetí bezesporu zaslouží pozornost širší odborné veřejnosti.

Marie Buňatová

- 6 Srov. ANTONÍN KALOUS, *Plenitudo potestatis in partibus? Papežští legáti a nunciové ve střední Evropě na konci středověku (1450–1526)*, Brno 2010.
- 7 Srov. MAREK SUCHÝ, *Solutio Hebdomadaria Pro Structura Templi Pragensis. Stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378*, Praha 2003 (Castrum Pragense 5).